דער רבי פון דריטן קלאַס און דער שייגעץ פון ערשטן קלאַס

אין זומערדיקע פרימאָרגנס, אויפן וועג צו דער גימנאַזיע, באַגעגן איך אַלעמאָל דעם רבי־בחור. שוין פונדערווייטנס, ערגעץ נאָך אויף דער שניידער־שער גאַס, דערהער איך זיין טיף־ברוסטיקן „מודה אני"; און אַז איך פאַרנעם זיך דערנאָך אויף דער קליבאַניע, בענטער צו דער שול צו, זע איך אים שפּאַ־צירן מיט גרויס חשיבות פאַר דער טיר פון זיין געמויערטן הויז. ער איז אָנגעטאָן אין אַ געבלימלטן זיידענעם כאַלאַט, און אויפן קאָפּ ביי אים זיצט מיט איבערגעטריבענער סאָלידקייט אַ הויכע סאַמעטענע יאַרמעלקע. אַ ברייט פּנים — בלוט און מילך; אַ קורצע באָרד און לאַנגע פּאות, וואָס פאַלן אַרונ־טער פון אונטער דער יאַרמעלקע ווי טאַשמעס זייד אויף די אַקסלען. הגם נאָך גאָר אַ יונגערמאַן (ער איז נישט אַלט געווען מער ווי אַ יאָר עטלעכע און דרייסיק), טראָגט דער רבי פאַר זיך אַ שווערן בויך. דער הילוך איז ביי אים דערפאַר אַזאַ, גלייך ער זאָל האָבן אַ האָרב אויף צוריקצווועגס. אין דער האַנט האַלט דער שפּאַצירער אַ טעפל קאַווע, וואָס דאַרף קאַלט ווערן ביז ער וועט האָבן אָפּגעזאָגט די פרימאָרגנדיקע ברכה. מענטשן גייען פאַרביי און גיבן אָפּ אַ ברייטן „גוט־מאָרגן". אַזוי לאַנג דער רבי „זאָגט", שטעלט ער זעלטן עמעצן אָפּ. און אויב יאָ — איז בלויז מיט אַ צייכן פון זיינע מיט גנאָד צעשמייכלטע אויגן; וויבאַלד אָבער ער האַלט שוין ביי דער קאַווע, לאָזט ער כמעט קיינעם נישט דורך אָן אַן ענטפער. דער ענטפער איז אָדער גלאַט „אַ גוט יאָר", אָדער אַ היימישער פרעג נאָכן געזונט, נאָך פּרנסה, און צומאָל אַ גלייכוווערטל, אַ חכמהלע, וואָס דערלאַנגט מערסטנס אַ דינעם שטעכעלע אין שוואַכסטן פּונקט פון געמיט.

אָט די חכמהלעך זיינע האָבן דעם רבי־בחור געמאַכט נישט בלויז פאַרן פּאָפּולערסטן גוטן־ייִד אין שטאָט, נאָר אויך פאַרשפּרייט זיין נאָמען איבער גאַנץ מזרח־גאַליציע. פון קאָלאָמיי ביז ווייט הינטער לעמבערג האָט מען זיך דערציילט דעם רבי־בחורס גלייכוווערטלעך. באַזונדערס האָבן פון די זאָגעכ־צער הנאה געהאַט די משכילים און אפיקורסים, וואָרים דעם מאָדנעם רבינס חכמות האָבן געאָטעמט מיט שאַרפן זעלבסטשפּאָט און האָבן זיך נישט גע־שראָקן פאַר דער ציניששטער כאַראַקטעריסטיק פון חסידות און חסידים.

מ'האָט נישט געקענט בעסער אָפּלאַכן פון „צדיקס מופתים", ווי נאָכ־דערציילן אַ מעשה פונעם רבי־בחור. נישט אַלע געשיכטעס זענען, פאַרשטייט

זיך, געווען אויטענטישע. אַ סך פון זיי האָט מען בלויז צוגעשריבן דעם רבין, אָבער אויך די צוגעשריבענע זענען געווען זיינע, ווארים זיי האָבן געשטימט מיט זיין אופן ריידן. ער האָט זיי בלויז לכתחילה נישט דערציילט, ווייל זיי זענען אים גראָד נישט איינגעפאַלן; און ער האָט ווי עפּעס ספּעציעל אינזינען געהאַט, דער רבי־בחור, אַז די אַפּיקורסישע פּראָפּאַגאַנדיסטן זאָלן נישט בלייבן אָן מאַטעריאַל. מיטן טעפּל קאַווע אין דער האַנט שטעלט ער זיי אָפּ ביים פרימאָרגנדיקן שפּאַצירגאַנג פאַר זיין הויז און דערציילט זיי די לעצטע זעלבסט־שפּאָט־מעשה, וואָס ער האָט גראָד אויסגעשפּונען.

— גוט מאָרגן, רבי!

— גוט יאָר, הערצל, — ענטפערט דער רבי מיט אַ שמייכל, — אַוודאי גייט דיר בעסער ווי מיר; דו אַרבעטסט אַ גאַנצן טאָג אין געוועלב, אָבער ביינאַכט שלאָפסטו זיך אויס; מיך מיטן ד״ר ראָזענהעק לאָזט מען נישט רוען יומם ולילה. אַנדערע דאָקטוירים און אַנדערע רביים זענען דווקא נישט אַזוי באַשעפטיקט, אָבער איך און ד״ר ראָזענהעק, מיר זענען אין דער מאָדע. אָט יענע נאַכט, למשל, — נעמט דער רבי דערציילן משה איוואַניערס עלטסטן זון, און זיין גלאַנציק־פּעט פּנים שפּיצלט זיך בשעת־מעשה מיט אַ דינעם שפּאָטישן געלעכטערל, — פּונקט איינס אַזייגער ביינאַכט, וועקט מיך אַ ייִדע־נע אַזש פון דער מליניוועקע־גאַס. וואָסי? ד״ר ראָזענהעק זאָגט, אַז עס איז נישטאָ קיין רפואה פאַר איר קראַנקער טאָכטער, זאָל איך זי ראַטעווען אָן אַ רפואה; און זי דערלאַנגט מיר אַ פּדיון פון איין גאַנצער קרויץ. טראַכט איך מיר, אַז פאַר איין קרויץ מעג דער סאָלער רבי אויך נישט שלאָפן אַ נאַכט, און איך רוף מיך אָפּ צו דער ייִדענע:

— אי י ן רבי קען אין אַזאַ שווערן פאַל ווי דיין טאָכטער גאָרנישט אויפטאָן. איך מוז האָבן אַ קאָנסיליום. גיי וועק־אויף דעם סאָלער און זאָג אים, אַז דער רבי־בחור וויל זיך מיט אים באַראָטן.

— איך האָב אים טאַקע צוגעשאַנצט אַ פּאַרדינסטל, אָבער דערפאַר האָב איך געהאַט אַ נקמה, וואָס נאָך אַ ייִדה, וואָס קען ג אָ ר נ י ש ט העלפן, איז נישט געשלאָפן אַ נאַכט.

משה איוואַניערס זון צעלאַכט זיך אויף אַ קול און רייבט זיך אַזש די הענט פאַר הנאה; אָט אַ מעשה צום דערציילן. און דער רבי־בחור? ער רעדט שוין מיט אַן אַנדערן, דערציילט אויף דער גיך אַ גלייכווערטל און אַ המצאהלע, איידער ער גייט אַריין צו זיך אין קלויז אַריין זיך שטעלן דאַווענען.

די מעשיות, מיט וועלכע דער רבי־בחור האָט אָפּגעשפּאָט פון זיך, פון זיינע חסידים און פון דער חסידישער תורה, האָבן אים צו דער רביסטווע נישט געשאַדט. פון שבת צו שבת איז זיין קלויז געווען פולער, און צו די טישן,

וואָס ער האָט געפּראָוועט אַלע פּרייטיק־צו־נאַכטס, האָט מען זיך קוים געקענט צושטופּן. שניידערס, שוסטערס און בעל־עגלהס האָבן פאַרגעטערט דעם רבין. זיי האָט נישט אינטערעסירט, וואָסערע לצנישע מעשיות מען דערציילט אין זיין נאָמען, און זיי האָט, ווייזט אויס, אַפילו נישט געאַרט, אויב דער רבי האָט זיך אַמאָל דערלויבט איינעם פון זיינע ציניש שפּאַסן אויף זייער חשבון אין זייער אַנוועזנהייט.

פאַרוואָס? — אויף דעם האָבן עטלעכע קלוגע בר־דעתן געהאַט, פאַרשטייט זיך, זייער אַ „קלאָרן ענטפער": דער עולם־גולם, וואָס מער מען באַליידיקט אים, אַלץ מער באַגייסטערט ווערט ער. אַזוי אַרום איז דער רבי־בחור, לויט זייער מיינונג, געווען אַ ראַפינירטער פּסיכאָלאָג, וואָס קען די נשמה פונעם פאָלקסמענטש און נוצט זי אכזריותדיק אויס צוליב זיינע אייגענע צוועקן; אָבער מעכל קאָן, דער אידעאַליזירער פון חסידות און בכלל פון פרומען יידישן מענטש, האָט אונדז, יונגע גימנאַזיסטן, געהאַט צו דערציילן וועגן דעם אַ היפּש ביסל אומקלאָרקייט, וואָס האָט פונדעסטוועגן אַפּעלירט צו אונדזער שכל און אונדזער געמיט. דער רבי־בחור, — האָט אונדז מעכל קאָן נישט איינמאָל געזאָגט, — איז אַ מין פּרצישער נעמיראָווער רבי. דעמאָלט, ווען דער רבי־בחור שטייט פאַר אייך אין דער זיידענער זשופּיצע, איז ער נישט מער ווי אַ ציניקער און אַן אַפּלאַכער פון מענטשלעכער נישטיקייט; און ווי אַזוי קען מען בעסער אַפּלאַכן פון בן־אדמס גאווה און מיט זיך אַליין לערנען אַ בריִענדיקע לעקציע פון מענטשלעכער גאָרנישטקייט, ווי דורך זעלבסטשפּאָט און דורך געבן די מענטשעלעך אַ געלעגנהייט צו לאַכן פון דיר?

„אין הימל אַריין אָבער פליִט דער רבי אין דער גויִשער סערמיעגנגע".

דער נעמיראָווער פלעגט זיך אַוועקלאָזן איינמאָל אין יאָר סליחות־צייט און איינער אַליין איינהייצן ביי אַ קראַנקער יידענע אין קאַלטן צימער. דער רבי־בחור האָט אָרגאַניזירט צענדליקער און הונדערטער פון זיינע חסידים און גייט מיט זיי עטלעכע צענדליק מאָל אין יאָר אויף אַ טור פון קליינע פּראַקטישע מצוותלעך. דעם רבי־בחורס חסידים ברענגען בינטלעך האָלץ, הייצן איין אין קאַלטע שטיבער פון קראַנקע יידן, און אַזוי ווי עברי קענען זיי ווייניקער פונעם נעמיראָווער רבין, קויפן זיי עס אויס מיט אַ פּראַקטישער טועכץ מער: זיי ברענגען אויך מיט אַ שטיקל פלייש, אַ באַרבוליע און אַביסל גרינצייג און קאָכן שוין אָפּ אויך אַן אַנבייסן פאַר דעם אָרעמען קראַנקן ייִדן. און די „ליטוואַקעס", די אַפּיקורסים און די בר־שכלס, וואָס ווייסן אויף זיכער, אַז דער רבי־בחור מאַכט חוזק פון זיינע חסידים און ווערט פון זיי נתעשר, זיי דערציילט מען גאָרנישט. זיי לאָזט מען שטיין אינדרויסן, ביים טויער פון רבינס ציניִשע מעשיות און מען פאַרגינט זיי די הנאה פון געלעכטער. טאָמער

אָבער געלינגט איינעם אַזאַ „ליטוואַק״ זיך דורכצורייסן דורך דעם פּאַנצער פון מגושמדיקע גלייכווערטלעך, מיט וועלכע דער רבי האָט זיך אַליין פאַר־שטעלט, דאַן... איז ער אַ פאַרפאַלענער. עס געשעט מיט אים ווי אין פּרצעס באַרימטער חסידישער דערציילונג. ער העלפט דעם רבין טראָגן האָלץ און שפּייז אין אָרעמע שטיבער און ער ווערט אַ פייערדיקער חסיד און... אַן אייז־קאַלטער שוויגער.

און אַז נישט די קלאָרע און אומגלויביקע פּראַקטיקער זענען געווען גע־רעכט, נאָר דווקא מעכל קאָן, דער ראָמאַנטישער בעל־חלומות וועגן מענטש־לעכער גוטסקייט, דאָס איז מען געוווי׳ר געוואָרן נאָכן רבי־בחורס טויט. פאַר די עטלעכע און צוואַנציק יאָר פון זיין רבישאַפט (ער איז נאָך בחורווייז געווען אַ רבי און דערפון האָט זיך גענומען זיין צונאָמען) האָט דער רבי פון דער קאַלאַמייער קליבאַניע־גאַס נישט נאָר נישט אָנגעזאַמלט קיין עשירות פון די פדיונות, נאָר עס האָט זיך גאָר אַרויסגעשטעלט, אַז ער האָט געלעבט זיין לעבנלאַנג אין גרויס דחקות און איז דערביי געווען אפשר דער גרעסטער בעל־צדקה אין שטאָט. די פדיונות, וואָס די קאַלאַמייער שניידערס, שוסטערס און בעל־עגלהס האָבן געטראָגן מיט אַזאַ ברייטער האַנט צום רבי־בחור, האָט ער אויסגעגעבן פאַר האָלץ און שפּייז־עקספּעדיציעס צו אָרעמע און קראַנקע ייִדישע משפחות. און ער אַליין, מיט זיין ווייב און קינדער, האָט נישט נהנה געווען מער ווי יעדע אַנדערע אָרעמע פאַמיליע. געשטאָרבן איז דער רבי־בחור פון אַ פאַרקילונג (אפשר פון איינער פון זיינע עקספּעדיציעס) קגאַפּ פאַרן אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. ער איז אַלט געווען נישט מער ווי אַן ערך פערציק יאָר.

די משפחה זיינע איז פאַרבליבן אין גרויס אָרעמקייט. דער שפּייזער אירער איז געוואָרן דעם פאַרשטאָרבענעמס יורש, אַ בר־מצווה־ייִנגל, וואָס האָט אויסגעזען פונקט ווי דער רבי־בחור מיט דעם געבלימלטן זיידענעם כאַלאַט און מיט די לאַנגע פאות. אָבער אין קלויז איז געוואָרן ליידיק און ביי די טישן פרייטיק־צו־נאַכטס — פוסט. דער פאַרשטאָרבענער האָט מיט זיינע חסידים געלערנט זיין אייגענע חסידישע תורה פון אַקטיווער מענטש־לעכקייט, און דער בר־מצווה־ייִנגל האָט אים ביי דער דאָזיקער פּראַקטישער חסידות נישט געקענט פאַרטרעטן. סתם רבישער קולט, אָבער, איז די דאָ־זיקע בעלי־מלאכהס געווען פרעמד, אַזוי אַז די דינאַסטיע פונעם רבי־בחור האָט זיך מיט אים פאַרענדיקט. זיין זון איז שוין געווען נישט מער ווי אַן „איינִיקל״, וואָס האָט געלעבט פון קצבה אין זכות פון זיין טאַטן.

איך קען נישט פאַרענדיקן צו דערציילן וועגן רבי־בחור און נישט דער־מאָנען, אַז הגם וואָס איז שייך זיין גייסטיקע שטעלונג האָט ער פאַרגונען

דער גאַנצער וועלט, זי זאָל אָפּלאַכן פון אים, האָט ער אָבער פאַר קיין שום פאַל נישט געקענט דולדן, אַז מענטשן און בפרט גבירים זאָלן זיך באַציִען מיט אומערנסט צו זיין אָרעמקייט. און ס'איז אויך פאַרשטענדלעך פאַרוואָס. דער שפּאָט פון זיין אָרעמקייט האָט געטראָפן נישט אַזוי זיינע פּערזענלעכע ליידן, ווי די מאָגערע מאָלצייטן און דאָס ביליקע קלייד פון זיין ווייב און קינדער. דאָ האָט אויפגעברויזט זיין כעס און זיינע מוסר־רייד זענען געווען שאַרף און דירעקט, און האָבן געטראָפן אָן אומוועגן אין סאַמע פּינטל אַריין.

פּאַסירט האָט עס נישט לאַנג פאַרן רבי־בחורס פּטירה, אין אַ וואַגאָן פון דריטן קלאַס, אויף דער באַן קאָלאָמיי — לעמבערג, און דערציילט האָט מיר די מעשה מיט יאָרן שפּעטער נאָכן וועלט־קריג, אין טשערנאָוויץ, מיין פעטער שמעון, וואָס איז געווען אַ גוואַלדיקער בעל־זכרון און האָט, ווי זיין שטייגער איז געווען, געדענקט וואָרט־ביי־וואָרט דעם איבעררייד צווישן רבי־בחור און דעם שטאָטישן גביר הערש קריס. הערש קריס איז געווען אַ גרויסער נאַפט־סוחר, אַ פּרנס הקהל און האָט שוין דעמאָלט געהאַט קינדער אין רבי־בחורס עלטער.

ר' הערש איז אַריינגעקומען פונעם צווייטן קלאַס אין דעם דריטן, אָפּ־צוזוכן זיינעם אַ מענטש, און האָט באַמערקט זיצן דעם רבי־בחור אויף אַ הילצערנער באַנק ביים פענצטער. האָט זיך דער גביר, וואָס איז אפשר יענעם טאָג, צוליב אַ גוט געשעפט, געווען באַזונדערס גוט אויפגעלייגט, פאַרגלוסט אַ לאַך טאָן פונעם רבי־בחור און אפשר אויך אַריינכאַפּן עפּעס אַ גלייכווערטל, וואָס מ'וועט קענען נאָכדערציילן. ר' הערש האָט זיך צוגעזעצט צום רבין, אים צוגעטראָגן אַ טייער ציגאַרעטל פון זיין זילבערנער פּושקע, און כדי אַנצו־הייבן דעם שמועס מיט אַ שטעכעלקע, האָט ער אַ פרעג געטאָן:

— רבי, ווי קומט עס, וואָס איר פאָרט דריטן קלאַס?

דער שטאָך האָט דעם רבי־בחור, ווייזט אויס, שטאַרק געטראָפן. ער האָט זיך אויף דער ערשטער מינוט ווי פאַרלוירן און פאַר כעס נישט געוווּסט וואָס צו ענטפערן. אָבער באַלד האָט דער ווילדער קאָפּ מיט המצאות אָנגע־הויבן אויפסניי צו אַרבעטן. ער האָט אַ ציִ געטאָן דעם רויך פונעם ציגאַרעטל און זיך מיט קוים איינגעהאַלטענעם כעס אָפּגערופן צום גביר:

— עכל דיר דערציילן. עס זענען דאָ פאַרשיידענע קלאַסן רבים. אַ רבי פון ערשטן קלאַס פאָרט ערשטן קלאַס; אַ רבי פון צווייטן קלאַס פאָרט צווייטן קלאַס און אַ רבי פון דריטן קלאַס, ווי איך, פאָרט דריטן קלאַס; אָבער דו ביסט דאָך ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר אַ שייגעץ ערשטן קלאַס, ווי קומט עס, וואָס ד ו פאָרסט דריטן קלאַס?

— איך האָב נאָך קיינמאָל נישט אַזאַ הנאה געהאַט פון אַ שמיץ, וואָס

אַ גביר האָט אַריינגעכאַפּט, ווי דעמאָלט — האָט זיך מיין פּעטער פאַרכלינעט פאַר פרייד, ווען ער האָט מיר דערציילט די מעשה. ערשטנס, איז דער רבי־בחור געווען — האָט דער פּעטער איצט שוין געוווּסט צוגלייך מיט אַלע — אַ ייִד אַ צדיק, און צווייטנס, האָט מיין פּעטער, ווייסט דער גוטער יאָר, הגם אַליין ווייט פון אָרעמקייט, ליב געהאַט צוצוקוקן ווי אַ גביר כאַפּט קלעפּ.
— הערשן — האָט ער מיך פאַרזיכערט — האָט מען שוין ביזן טויט געדופן: אַ שייגעץ ערשטן קלאַס ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר.